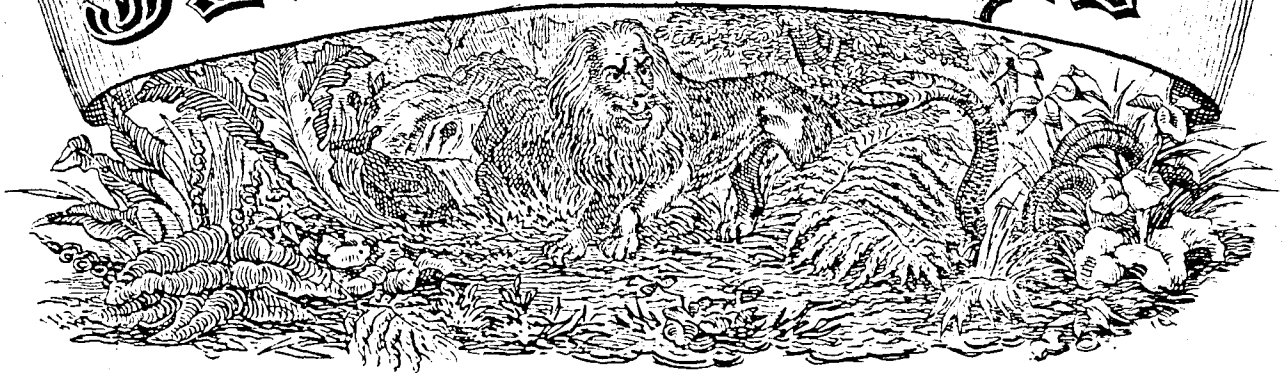

Жизнь и Природа

JURNAL

ЦЕНТЪРЪ РЕСПУБЛИКА ИСТИНЦЕЛОР НАТЪРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ,

în toate класеле.

Pedagogicã

de

Profesor Doktor Izlið Бараш.

№ 13.

(Англ инттиð)

Бъкренити.

Априлие 1, 1856.

Компидере: Јсна ши натъра са. — Морул инсичул.

ЈСНА ШИ НАТЪРА СА.

Артиколъ II.

Акѣмъ е пробатъ къ лсна естѣ зпъ дешертъ зскаѣ ши терибилъ, пелокѣитъ де ничи о фингу инсфлецитъ, неавиндъ ничи челъ маи микъ фиръ де еарбъ; аколо е о голичѣне терибилъ маи инфорътоаре де китъ пѣстиле карѣ ле гѣсимъ пе пѣмѣнтъ пе вѣрѣлъ мѣнцилоръ иналди знде инчепе линя де зъпадъ етерпъ, саѣ лингъ полъ знде кѣаръ меркѣрѣлъ (арѣинтѣлъ вѣð) инриагъ де фпигъ, саѣ ин дешертеле арзѣтоаре ши нисѣоасе але Афричеѣ.

Пѣкаѣ къ пѣ есѣстѣ локѣиторѣ раѣионабилѣ (финге змане) ин лснъ, алмѣнтре.леа арѣ фи ис-

вѣдѣ аколо де нѣмте феномене каре зпѣлъ дѣн поѣ пе пѣмѣнтъ пѣ поате сѣ ле вазъ ничи о да-тѣ. Дакъ лекторѣи ностри ворѣ инспѣра имаѣинаѣиѣнеа лорѣ, атѣнѣи пѣтемъ кѣтеза а не имаѣина къ лсна е локѣитъ де финге раѣионабиле (оамени лѣ-нарѣ) ва инкѣ о сѣ фачемъ маи мѣлѣ, о сѣ фачемъ (пѣ кѣ пѣчиоареле, чи кѣ имаѣинаѣиѣнеа) о плѣм-баре ла лснъ ин мѣзлокѣлъ ачесторѣ оамени лѣ-нарѣ ка сѣ асѣстѣмъ, сѣ зѣкъ аша, аколо ла ачестѣ феномене мѣракѣлоасе че се инлѣмплѣ инпѣнтеа окѣлорѣ лорѣ.

Инѣиашѣ датъ трѣзѣе сѣ обсервѣмъ, къ поѣ

vedemă totă de zna nămaī o fauă a lănei kape se află snre noi, pe kîndă čee-a-l-aatŭ nă o vedemă maī niči o datŭ (nă maī năđine pe-rișni đăne marșinea păruđi nevzŭste, le vedemă kîte o datŭ prin osvılađisnea mișkării lănei, nămitŭ lıvađisne); insŭ neste totă pămîntăă lăna e vizibilă, kŭči neste totă pămîntăă oamenii văđă lăna sŭindăse, păindăse în zenitŭ (pănkŭăă čelă maī pidikatŭ în čeră) și pe vpmŭ poro-pîndăse žosă. Dar la lănŭ nă e așă. Nămaī emisfera lănei kape se află snre noi vede pămîntăă totă de zna. stîndă la žnă pănkŭă, pe kîndă emisfera a doza nă o vede niči o datŭ.

Se ne înkînimă akămă žnă lokzitoră lănară kape lokzente pe emisfera lănei kape nă se află întoapŭ kătre pămîntă (prin vpmare nă lă vede niči o datŭ), fŭkîndă o kăłtorie la emisfera a doza kape se află kă fauă kătre pămîntăă nostră: ačestă omă va vedea întiamaī datŭ noantea pe čeră o lăminŭ saă o stea așă de mare în proporđisne kîă e de patră ori maī mare în dimensiunea lănei plîă la noi; če sŭr-prișŭ și mirape bine-kăvîntatŭ va avea ačestă kăłtoră! Apoi ačeastă stea saă lăminŭ nă se mișkă din lokă, či stŭ đintsitŭ la žnă pănkŭă, adekŭ la žni. totă de zna pe opizontăă anăsană, la ađii totă de zna la opizontăă păvŭriteană și la ađii totă de zna neste kanăă pŭvitorăă (đăne poșisnea lăi pe emisfera lănei). Če fenomenă maī vizară saă nătemă žiče maī de snepiată de kîă ačesta! Dar sŭ asistăă (čară nămaī în imajinađisne) la žnă eklinsă kîndă se întimlă pe ačeastă emisferă.

Ačeea če este la noi o eklinsă lănară, este la lokzitorii lănară žnă eklinsă solară. Kîndă avemă noi lănŭ plîă, prin vpmare pămîntăă stîndă într'o liniă dreantă între soare și lănŭ, atănči pămîntăă se aratŭ obvăpă nentŭ lokzitorii lănară, kŭči pămîntăă nă poate sŭ fî atănči lăminată de soare, atănči se întimlă kă pămîntăă se năne drentă înaintea diskăăi soarelăi și pazale lăi pe maī nătîndă lămina lăna, de ačeea se întănekŭ lăna nentŭ noi, și totă d'o datŭ soarele nentŭ lokzitorii lănară; eklinsela solare în lănŭ sîntă totă de zna totale. Din kontră, kîndă avemă lănŭ povŭ și se întimlă atănči la noi žnă eklinsă solară, atănči

lănară aă žnă eklinsă aă pămîntăă, adekŭ pămîntăă nostră kape lăčeste loră kă o lăminŭ așă de mare și intensă, îndatŭ se întănekŭ, kŭči lăna se află atănči în mișkă în linie dreantă între soare și pămîntă, insŭ ačeste eklinsela nă sîntă niči o datŭ totale. Apă fi kăriosă ka sŭ aflăă dăkŭ lokzitorii lănei se snepiș și akămă așă de măă de eklinsela loră, pŭekămă noi lokzitorii pămîntăă, în sekălele tŭekăte amă obvăpată kă snăimă ačeste fenomene ale čerăă.

Emboldă žiče: noi kănoaștemă măđuđi đăne sŭrafăa lănei maī bine de kîă măđuđi če se află în centŭăă Africhei; așă și este, insŭ noi nă nămaī kă kănoaștemă măđuđi lăni, dar čea maī mare parte dintŭ'nșii lă s'a măvpată și înlăđimea. Sîntă înkŭpedinđată kă măđuđi, či-tîndă ačesta, voră žiče, astea sîntă niște esă-čerađisni; dar nă e așă. Eatŭ prin če metoade oamenii aă năvăă ačăne ka sŭ măsoare înlăđimea măđuđiloră lănară kă o mare eksaktitate. Kîndă ne vîăă în semi-lănŭ, kîndă are forma žnei kăase [așă ☽], atănči ni se pare kă liniile kări înkăioarŭ partea lăminată a lănei, sîntă dŭente, dar vîăđăne akolo kă teleskăă, vedemă kă linia konkăvă pe din întră nă e dreantă, či e înkŭvîă; apoi totă atănči vedemă kă teleskăă pe partea obvăpă a lănei niște pănkŭe lăminoase, astea sîntă vîvŭpăle măđuđiloră lănară kări sîntă ilăminate nîă kîndă poalele loră sîntă înkă în obvăpăte, ka și la noi nîă kîndă ese soarele neste opizontă, vîvŭpăle măđuđiloră sîntă ilăminate, pe kîndă poalele loră sîntă înkă în obvăpăte. Maī pe vpmă snăđăă kape se află între linia konkăvă a semi-lănei și între ačeste pănkŭe lăminoase, se măkăoreazŭ din če în če maī măă nîă kîndă în sŭrșită se pŭde-kă totăă, atănči și poalele ačestoră măđuđi s'aă ilăminată, kŭči s'a fŭkăă žiōă pe ačestă măđuđi, prin vpmare ei se află akămă în peđisnea ilăminată a lănei. Apoi pŭekămă sîntemă în stape a află pe pămîntă înlăđimea žnă mănte, kîndă măvŭrăă đimăeăa la timăă eșipei soarelăi, vpmă măntelăi, asemenea sîntemă și în stape a află înlăđimea măđuđiloră lănară, prin vpmă loră kape o arănkă; apoi sîndă kă žiōa lănei

este de 29 ori mai lung de cât zioa noastră, de aceea trece un interval de timp de 29 ori mai mare de cât ne pământ din minţele de rând s'a lăminată vîrful unii munte lănară pînă la rândă a învenţit a se lămina şi josă la poalele lui. Eată actul cea metodei prin care oamenii aă ajungă a măsura mîndii lănară fîră lanţ şi fîră stîncă. Dar nu trebuie să tîrădimă că la această măsurătoare există vîo difuzitate, căci ne pământă măsurăm mîndi în relaţiune cu nivelul mării, şi aia zicem: muntele cîtare are altea înălţime peste nivelul mării, apoi fiindă că în lănu nu e mare, de aceea nu putem raporta înălţimea mîndilor lănară la nivelul mării lănară. Ne pământă rădă se răscesă nişte depresiuni (adîncătări) cari sî se afle de desăvîrşit nivelul mării; dar în lănu asemenea adîncătări foarte adînci se vîdă adese ori. Aleksandr de Humboldt, zice că dreptă căvîntă, lăna în starea sa actuală, seamănă cu pământul cămă era rândă a emiţă din mina Creatorului, rândă n'a fostă încă învelită nici de difuzitate lănară, nici de difuzitate mării; dar în lănu asemenea adîncătări foarte adînci se vîdă adese ori. Aleksandr de Humboldt, zice că dreptă căvîntă, lăna în starea sa actuală, seamănă cu pământul cămă era rândă a emiţă din mina Creatorului, rândă n'a fostă încă învelită nici de difuzitate lănară, nici de difuzitate mării; dar în lănu asemenea adîncătări foarte adînci se vîdă adese ori. Aleksandr de Humboldt, zice că dreptă căvîntă, lăna în starea sa actuală, seamănă cu pământul cămă era rândă a emiţă din mina Creatorului, rândă n'a fostă încă învelită nici de difuzitate lănară, nici de difuzitate mării; dar în lănu asemenea adîncătări foarte adînci se vîdă adese ori.

Toate aceste circumstanţe aă fîcătă sî cănoaştemă că mîndii lănei sîntă mîlă mai înalţi de cât s'ară căveni, dacă ū vomă compara cu înălţimea mîndilor nostri: adică pământul e de patru ori mai mare în diametru de cât lăna, prin urmare şi înălţimea mîndilor lănară trebuie să ajungă numai la a patra parte a înălţimeii mîndilor pământului; dar nu e aşa, căci ne rândă celă mai înalţ munte ne pământă (cămă Kimmijungra) are $1\frac{1}{16}$, celă mai înalţ munte lănară are 1 milă geografică, prin urmare ne rândă mîndii tepestri ajungă avia la mîndimea de $\frac{1}{148}$ parte a diametrelor tepestri, mîndii lănară ajungă la $\frac{1}{45}$ parte a diametrelor lănară!

Suprafaţa lănei, de cui e strălucitoare ca argintul, totă are nişte nete. Omul de pîndă şi înclinente că vede un fel de faţă omenească în lăna plină, i se pare că vede acolo urme de doi ochi, de un nas şi d'o gură. Într-o povestă Indiană zică că această obrază este

ală unii ienşre, şi-şi imaginează zicîndă că lăna este vîntoră cărescă care poartă unii ienşre prinsă nentru convîii de acolo!

Oamenii de mîndă, în totă timpă aă mîndă că aceste nete din lănu însemnează nişte înclinate pe suprafaţa lănară; însă şi aici a fostă o diversitate de opinii. Dăne că astronomii aă învenţit a observa discul lănară că telescopul, aă zică că aceste nete însemnează nişte adîncătări de ape să mării lănară. Aşa aă dată difuzitate nete cămă de marea polară, marea liniuită, marea turbată, marea neblăoasă, marea de ploii şi oceanul celă mare (mare procellarum) care are o întinde de 90.000 mile cătrate, dăne călăstre astronomice ale D. Beer, prin urmare o întinde aia de mare câtă a Păcii din Europa. Aceste nete mării se vîdă şi că ochi răi lănu mării orientale a discul lănei pline. Dar dăne observaţiunile fîcătă mai ne urme, aă confirmată că aceste nete din care unele sîntă obscură şi altele strălucitoare, cele obscură însemnează vîi, ne rândă cele strălucitoare însemnează mîndii. Totă d'o dată s'a încercată că în lănu unde nu există aeră, acolo nu există nici apă nici mării, prin urmare în locul mării, trebuie dată difuzitate nete cămă de mîndii. Într'adevăr lăna e plină de mîndii, mai că seamă partea meridională a discul lănară e acoperită de mîndii densă, ne rândă la polul nordică şi la mării occidentale a discul lănară sîntă, se arată nişte emişi izolate de mîndii, deosebi unii de alţii prin nişte vîi adînci. Dar mîndii lănară sîntă foarte diverse de mîndii nostri tepestri, căci sîntă telescopul totă mîndii lănară aă forma unii черкă, avîndă o căvîntă adîncă în mîndă; însă unele din aceste черкă sîntă aia de mării că nişte asemenea mîndii poate să aibă mării a toată Transilvania să Boemia (care sîntă în Europa amîndă mării potînde înclinărate de mîndii). Aceşti mîndii lănară nu potă fi ală nimic de câtă nişte *hpatepe ale vîlkănilor lănară* stîncă cămă; ba unii din astronomii aă pretinsă că kîte o dată la lănu poză se vîdă prin telescopul şi cămă nişte flame vîlkănice emiţă din lăna obscură atînci. Apoi, ori cămă, sîntemă sîndă a zice că nişte locuri

marī шеде карі се вѣдѣ в лѣнѣ (каре сінтѣ тотѣ де зна продеквізиі але лѣиделорѣ кѣргѣтоаре) сінтѣ аколо продексе прин рієрі кѣргѣтоаре де лавѣ вѣл-канікѣ антїкѣ, кѣчі алѣ-фелѣ де лѣидѣ, прекѣм амѣ зисѣ маі сѣсѣ, нѣ есисѣ в лѣнѣ.

Маі сѣсѣ амѣ зисѣ кѣ е foarte пѣцинѣ про-бабилѣ, шї піпѣ ла знѣ градѣ кіарѣ imposibilѣ ка сѣ се гѣсеаскѣ фиңде інсѣлѣѣте, маі кѣ сеамѣ фиңде ѣмане, в лѣнѣ. Інсѣ де шї арѣ fi е-сисѣтіндѣ, тотѣ нѣ с'арѣ fi пѣтѣтѣ ка сѣ ле vedemѣ, кѣчі кіарѣ кѣ телескоапеле челе маі бѣне че ле posedemѣ, нѣ с'арѣ пѣтеа сѣ vedemѣ в лѣнѣ о-біекте аша де мичї. Кѣчі телескоапеле челе маі бѣне каре ле авемѣ акѣмѣ, адекѣ телескопѣлѣ лѣі Lordѣ Russel, мѣреште diametrѣлѣ лѣнарѣ кѣ 5600 де опї шї пѣтемѣ сѣ deosibilѣ в лѣнѣ обїектеле карї аѣ о мѣрїме де 40—50 стїнжїні. Апої пѣмаї о клѣдїре де челе маі марї арѣ пѣ-теа арѣнка о ѣмѣрѣ де ачeastѣ мѣрїме. S. e. дакѣ арѣ есисѣ в лѣнѣ о клѣдїре пїрантїкѣ ка ачееа а пїрамїзеї Cheops дїн Егїптѣ, пічі ѣм-бра еї нѣ с'арѣ fi пѣтѣтѣ vedea в телескопѣ. Прин ѣрмаре пѣтемѣ конкїде кѣ де шї есисѣ в лѣнѣ оаменї лѣнарї, ачешї оаменї н'аѣ клѣдїтѣ а-коло піште констрѣѣї колосале карї сѣ арѣнче о ѣмѣрѣ маі mare де кітѣ 40—50 де стїнжїні.

Депѣрѣтареа лѣнеї де ла ної este де 50 де мїї міле геогрaфїче. Алѣ датѣ vomѣ арѣта me-тоада прин каре astronomїї сінтѣ в stare а мѣ-сѣра дїстанѣа конпѣрїморѣ черештї де ла ної кѣ о mare еsaktїtdїне. Інсѣ дакѣ ва чїне-ва сѣ аїбѣ о idee де ачeastѣ депѣрѣтаре сѣшї адѣкѣ амїнте, кѣ ка сѣ traverseze чїне-ва о asemenea дїстанѣу кѣ о locomotivѣ де vaporѣ дїн челе маі бѣне, арѣ тревѣї 320 де зїле, пе кїндѣ кѣ ачeastѣ locomotivѣ амѣ пѣтеа сѣ інконпїрѣмѣ чїрконферїнѣа пѣмїнтѣлї ла екзаторѣ в 32 де зїле; дап екзаторѣлѣ лѣнеї, locomotiva л'арѣ ін-конпїсра в 8 зїле, кѣчі diametrѣлѣ лѣнеї е де патрѣ opt маі мїкѣ де кітѣ алѣ пѣмїнтѣлї (dia-метрѣлѣ лѣнеї are 454 міле геогрaфїче), прин ѣрмаре волѣмїнеле лѣнеї е кѣ 54 опї маі мїкѣ де кітѣ волѣмїнеле пѣмїнтѣлї, адекѣ арѣ авеа тревѣїнѣу де о масѣ фїкстѣ де 54 де лѣне ка сѣ се факѣ о sferѣ де мѣрїмеа пѣмїнтѣлї; а-пої пічі атѣнчї ачeastѣ sferѣ н'арѣ авеа грестатеа пѣмїнтѣлї nostrѣ, кѣчі грестатеа specificѣ

а лѣнеї este $\frac{2}{3}$ кітѣ грестатеа specificѣ а пѣ-мїнтѣлї.

Дакѣ карїера лѣнеї с'ар ѣрма тотѣ в ачелашї планѣ кѣ карїера пѣмїнтѣлї, тревѣїа ла опї че лѣнѣ позѣ сѣ авемѣ знѣ еклїнсѣ соларѣ, шї ла опѣ че лѣнѣ пїпѣ сѣ авемѣ о еклїнсѣ лѣнарѣ, дап fiндѣ кѣ черкѣлѣ карїереї лѣнеї імпрецїзрѣлѣ пѣмїнтѣлї formeазѣ знѣ ѣнгїѣ де 50, 9' кѣ еклїнтїка (черкѣлѣ карїереї пѣмїнтѣлї імпрецїзрѣлѣ soarelї), де ачееа еклїнсе ле лѣнаре шї соларе се іntїmplѣ маі rarѣ; інсѣ в тоѣї 18 $\frac{3}{5}$ ані черкѣлѣ еклїнселорѣ се penoеште, адекѣ в ачестѣ іntervalѣ се іntїmplѣ тотѣ де зна знѣ пѣмѣрѣлѣ fїксѣ де еклїнсе соларе шї лѣнаре, адекѣ в кѣрѣсѣлѣ де 18 ані шї 10 зїле тревѣе сѣ се іntїmplе 29 еклїнсе лѣнаре шї 41 еклїнсе соларе; дап іntр'знѣ анѣ нѣ се poate іntїmplа neste тотѣ пѣмїнтѣлѣ маі мѣлѣ де кітѣ шеанте еклїнсе лѣнаре шї соларе імпрезпѣ.

Este foarte греш а'шї імаѣїна чїне-ва іnvїрїтіле комплекте але лѣнеї шї але пѣмїнтѣлї в системѣлѣ соларѣ. Ideea чea маі бѣнѣ о ва авеа чїне-ва, дакѣ шїшї ва адѣче амїнте де о салѣ де балѣ в каре в мїзлокѣ este атїрнатѣ знѣ канделаврѣ, імпрецїзрѣлѣ кѣрѣїа жоакѣ піште перекї жокѣлѣ валѣу, адекѣ кавалерѣ се іnvїр-теште, іnvїрїтїндѣ пе dama імпрецїзрѣлѣ лѣї, шї амїндої се іnvїрїтескѣ імпрецїзрѣлѣ канделаврѣ-лї каре шї арѣнкѣ лѣміна са neste амїндої. Аша дап канделаврѣ зпїверсѣлї е soarele, пѣ-мїнтѣлѣ nostrѣ este кавалерѣлѣ каре чїне пе da-ма са лѣна лїнгѣ дїнсѣлѣ шї елѣ іnvїрїтїндѣсе імпрецїзрѣлѣ лї, іnvїрїтеште тотѣ де о датѣ шї пе лѣнѣ імпрецїзрѣлѣ сѣѣ шї амїндої вѣлѣу-ескѣ шї се іnvїрїтескѣ імпрецїзрѣлѣ канделаврѣ-лї Соларѣ. Eatѣ аїчі о idee попѣларѣ, дап foarte есплїкатївѣ pentрѣ ачесте іnvїрїті. Ізгее-ла лѣнеї в ачесте іnvїрїті але sale в геолїчї-неа зпїверсѣлї este кіте о жѣмѣтатѣ де мїлѣ геогрaфїкѣ в fiешї-каре sekundѣ (адекѣ в 27 де зїле 1 $\frac{1}{2}$ мїліонѣ міле геогрaфїкѣ). А-тракѣїзнеа пѣмїнтѣлї кѣтре лѣнѣ fache кѣ лѣна се іnvїрїтеште в eternitate імпрецїзрѣлѣ nostrѣ. Дакѣ лѣна арѣ fi кѣ зна дїнтр'знѣ мїліонѣ маі mare, тревѣїа в sfırшїтѣ сѣ казѣ пе пѣмїнтѣ, дїн контрѣ дакѣ арѣ fi кѣ зна дїнтр'знѣ мїліонѣ маі мїкѣ, тревѣїа сѣ се депѣртезе шї сѣ fаѣтѣ

de noi. Че мiракъле, че мiншнi, о сѣ се зi-
къ аiчi фi-каре чiиторѣ, шi негрешитѣ къ ва а-
веа кѣвинѣ. Ии креациѣне корпѣриорѣ черештi,
армония лорѣ етернѣ а зпора кѣтре алтеле е пi-
нѣ де мiракъле, дар нѣ нѣмаi ачесте креациѣнi
марi, чi кiарѣ креациѣнiле мiчi, кiарѣ креациѣ-

nea вермiлорѣ шi а фiрелорѣ де еарѣ е пiнѣ
de мiракъле; тоатѣ пiатра е зпѣ мiракълѣ инфi-
нитѣ, зпѣ поетѣ мiракълошѣ, сѣвiитѣ шi етернѣ
каре неiнчетатѣ кiнтѣ omnipotentia мiракълоашѣ а
Креаторѣлѣ инфинитѣ.

МОРИИ ИВИАЦИ.*

Istoria natрalъ ne aratъ къ sintѣ mрale
animale (kiarѣ шi din клasa mamiferelorѣ din
каре sintemѣ шi noi oamenii) каре kindѣ se а-
пронiтъ carna, kadѣ интр'онѣ leuiniѣ (asfiksie),
нѣ се мiшкѣ, нѣ пѣсѣлѣ шi кiарѣ вѣтаца де i-
нимѣ нѣ се синте де локѣ ла дiнсееле. шi ин
stapea ачеста рѣминѣ ка моарте нiнѣ ин при-
мѣвара вiитоаре, kindѣ атѣнчi ивiазѣ шi трѣскѣ
ка шi маi nainte; asemenea итие тоатѣ лѣмеа
къ мѣштеде дѣп'ин касе карi вара не сѣнѣрѣ а-
ша де tape, kindѣ се апроиѣ тимпѣлѣ челѣ ре-
че алѣ тоамнѣ, се аскѣндѣ интр'онѣ локѣ инѣ-
некосѣ шi рѣминѣ аколо ка моарте нiнѣ ин при-
мѣвара вiитоаре, kindѣ атѣнчi иченiндѣ soapеле
сѣ инкѣлѣаскѣ, индатѣ ивiазѣ шi сѣорѣ.

Aчестѣ natрalъ шi регѣлатѣ енокѣ де ас-
fiksie каре се iнтоарче тоѣ де зна ла зпѣ тимпѣ
регѣлатѣ, нѣ о рѣсимѣ ла омѣ; кѣ тоате ачестеа
шi oamenii sintѣ сѣнѣшнi ла асfiksie; инѣ ла дiн-
шнi ачестѣ стape este есченѣионалѣ, адикѣ се
аратѣ парѣ ми ка зпѣ фѣлѣ де боалѣ. — Мѣлѣ
medicii аѣ фѣктѣ о обсервациѣне кѣрiоашѣ, къ ас-
fiksia vine ла зпѣ oamenii фѣрѣ казѣлѣ визивилѣ,
vine ла зпѣ oamenii кiте-ва зiле шi не зрѣтѣ и
ласѣ; ин тимпѣлѣ асfiksiei омѣлѣ este ка мортѣ,

нѣ нѣмаi къ нѣ мѣнiнкѣ, нѣ веа, нѣ се мiшкѣ,
аноi шi кiарѣ семнѣ де рѣсѣларе шi де чiркѣ-
лациѣнеа синѣелѣ нѣ се vede ла дiнсѣлѣ.

Kindѣ асfiksiea ачеста е tape, нiчi зпѣ мiз-
локѣ де ивiере (desupe каре ворѣште арта ме-
дикалѣ) нѣ poate ажѣта, шi нѣмаi kindѣ асfiksiea
иnчeteазѣ де sine-шнi, атѣнчi омѣлѣ асfiksiатѣ, ив-
iазѣ.

Aша дар poate сѣ рѣмiнѣ зпѣ омѣ кiте-ва
zile интр'о асfiksie саѣ лѣшинѣ, фѣрѣ мiшкаре,
nearѣтiндѣ нiчi о рѣсѣларе, ин кiтѣ сѣ semene
а мортѣ, шi кiарѣ тоате мiзлоачеле де ивiере
сѣ нѣ-и ажѣте нiмикѣ; кѣ тоате ачестеа омѣлѣ а-
честа нѣ е мортѣ шi poate сѣ ивiезе, ва инкѣ
е о крiмѣ теривилѣ а'лѣ ингрона, шiндѣ-къ ив-
гроанѣ зпѣ омѣ виѣ, каре poate сѣ ивiезе ин
mormintѣ, шi атѣнчi нѣмаi де кiтѣ ва fi инекатѣ
шi ва перi ин сѣсферинѣе грозаве, прекѣмѣ vomѣ
арѣта upin нiште есемпле маi ла вале.

Каре sintѣ адевѣрателе шi сiрѣреле семне
de адевѣрата моарте?

Semнѣлѣ челѣ маi сiрѣрѣ pentрѣ моартеа а-
девѣратѣ este иnчепереа nstpezirii корпѣлѣ, аде-
кѣ: nete винете не снiнаре, аноi мѣшкiи мiнiлорѣ
шi ичоарелорѣ дѣне че с'аѣ интр'итѣ ка о пеатрѣ,
се факѣ моi ка о мѣмѣлiгѣ, шi се иише де о
мѣлѣиме де nete де о колоаре оакенѣ дiндѣ ин
винѣлѣ саѣ ин верде; netеле ачестеа се жѣноае
лесне. вѣрѣта ии este иишлатѣ tape; дiн гѣрѣ шi дiн
nasѣ есѣ fride d'о одоаре foарте зрiтѣ, аноi ми
дiн тоѣ корпѣлѣ есе о одоаре nstpedѣ шi гре-
поашѣ. Nѣмаi kindѣ се артаѣ тоате, саѣ челѣ нѣ-
дiнѣ, чеа маi mare парте дiн ачесте семне ла
зпѣ мортѣ, атѣнчi итемѣ fi сiрѣрi къ este мортѣ
интр'адевѣрѣ.

Dар нѣ трѣссе сѣ шнi инкiнѣиаскѣ чiне-ва къ
ачесте семне де nstpezipe, се аратѣ ла зпѣ мортѣ

*) NOTA. Жѣрналѣлѣ nostrѣ авiндѣ дрентѣ skонѣ
d'a pesuindi noдiшнi итинѣифиче folosитоаре ин
пѣвiикѣлѣ nostrѣ, негрешитѣ къ este шi misis-
nea са а trata дiн тимпѣ ин тимпѣ шi де нi-
ште кѣстiшнi ичiенiче каре sintѣ d'о mare им-
портанѣлѣ pentрѣ вiаца шi сѣнѣтатаца oamenii-
лорѣ; де ачѣа амѣ рѣсiтѣ де кѣвинѣлѣ а нѣне
аiчi шi артикѣлѣлѣ зрѣмѣторѣ каре 'ла ам пѣвiикат
интр'о вромѣрѣ мiкѣ интiзлатѣ: *desnpe асfiksie саѣ
leuiniѣ ла oamenii*, че атiтѣ де мѣлѣтѣ сеамѣнѣ
къ моартеа адевѣратѣ шi кiте рѣстѣлѣлѣ poate про-
дѣче pentрѣ societatea omeneаскѣ. Де ми ин 1856
ишѣ се vede къ е нѣдiнѣ кѣноскѣтѣ ин пѣвiикѣ.

nşmaî de kîţ dşne moaptea lşî, çî trece kîte o datş 2, 3, 4, 5 şî kîarş 8 zile (dşne vestitşlş medikş *Sfeland*) şînz încene îştrezipea. Korşnlş vestitşlşî Doktorş *Difenbaş*, çe a mş-riţî înainte kş kîgî-va anî la Berlinş, a fostş şînstş ontş zile şînz a încenţş şş îştrezeaskş, şî tokmaî atşnçî l-aş îngronatş; apoî îş anşlş 1842 s'a întîmplatş îş oraşşlş Paderbornş, îş Prşsia, kş şşş şşş a şşmasş 20 de zile îştr'o stape asemenea kş açeea a morşşî; îşş n'a fostş mortş çî nşmaî îştr'o asfikşie şî ne şpmş s'a skşlatş. (Bezî *Gazeta medikalş din Prşsia*, anşlş 1842 faşa 135). Maî la vale vomş arş-ta şî alte asemenea eşemşle kşrioase îş kîţş asemşnarea asfikşiei kş moaptea adeşvratş este aşa de mare, kş îş timşşşle de maî nainte kîarş medîçîi çei marî şî îşvşşşî s'aş îşşelatş, şî aş încenţş şş fakş disekşîşî (ţşşşre korşnlşî, prekşmş se façe la morşşî); apoî îş mîzlokşlş disekşîşnei, açelş sokotîţş de mortş a datş semş de viaşş şî medikşlş kş groazş a vşzşţş kş s'a îşşelatş şî kş îş lokş şş taîş şşş mortş aţiatş şşş omş vîş. Altş datş s'a întîmplatş kş şş-şîndş mormînte (prekşmş îş timşşşle noaştre îş Exrena kş okazîşnea façerei drşmşşîlor de ferş) s'aş şşşîţş îş mormînte şîşte semne netşşşşşite kş açemşî morşşî aş îşviatş îş mormîntele lorş (şîndş kş nş şşseserş morşşî îştr'adeşvşşş kîndş î-aş îngronatş), adîkş aş şşşîţş ne şşî din morşşî îştopşî kş faşa îş şşş îş mormîntele lorş, al-şşî şîndş-se kş şşra de braşşşlş ne kare-lş mşş-kaserş de nekazş şî de desşerape, vşzîndş-se îşviatş îş mormîntş, şşş şşeranşa da şî skş-şşî de o moapte aşa de grozavş.

La açeastş nenorçîre şîntş şşşşî:

1-îş. Oamenî la karî leşîşşlş de moapte a fostş nşmaî o voalş trekştoare şî kare dakş nş s'arş şî îngronatş nştea şş se skoale şî şş maî şşşaskş îşkş mşlş timşş.

1-lea. Oamenî, karî aş fostş îştr'adeşvşşş şotşşîşî de moapte; îşş moaptea nş le-a venîţş îndatş, çî îştr'şş modş şşdatş, îş kîţş îş mîntşlş kîndş î-aş îngronatş, eî nş şşseserş morşşî de totş şî şş-aş şîmşîţş tokmaî îş mormîntş stapea lorş çea terîbîlş, adekş kş din mîntş îş mîntş morş maî kompleksş.

Sfeland, açelş medikş vestîţş (aştopşlş faî-

moaşei opere *Makrosiotika*) kare a şşşţş atîta vine şî a fostş :kş dręntş kşvîntş aşa de venepatş de kşşre kontîmşoranî şşş, a şşşîţş kş kale şî treşşîşşşş kş şş-kare mortş şş şş denşşş îştr'o kamerş deçşevîţş nşmîţş *kamera morşşîlorş*, şî kş o asemenea kamerş şş se şş-seaskş îş şş-kare oraşş şî kîarş satş; îş a-çeastş kamerş mortşlş şş şşmîîţ şşşî obşerşv-şşşne kîte-va zile ka şş se arate dakş elş este şşş mortş îştr'adeşvşşş saş nşmaî lemînatş (asfikşiatş.) Timşşlş remşşnerîî mortşlşî îş açeastş kamerş, varîaşş de la 3 şînz la 8 zile, şîndş-kş îş açestş timşş maî totş-d'aşna se aratş oare-kare îştrezipe îş korşnlş mortşlşî.

Desupe maî vşşş îşşelçşere, eatş kş kş-şîemş açî açele şşşmoase kşvînte ale lşî *Sfeland* îş açeastş îşpreçîşşere.

„Noî, zîçe elş, aşşîmş totş-d'aşna kş oamemî vşşşekş desupe onoarea çea din şşşş (adekş îşormîntarea) çe o façemş morşşîlorş, şî nş aşşîmş o vşşşş şşkarş desupe *îşşşşea çea din şşşş* çe şîntemş datorî a le o façe; açeastş îşşşş este ka, şş nş ne desşşşşîmş de dîşşî şînz nş ne vomş aşşşşra kş şîntş morşşî îştr'adeşvşşş. — Destş kş şşîmş akşm, kş, dşşş kşm s'a şşmatş îşgronşşîşnea morşşîlorş şînz akşm, este prea kş şşşîşşş ka şşş omş şş se şî îşgronatş vîş. — Apoî çîne nş tremşşş de şşşîmş kîndş se şîndemş la açeastă! — Ka şş ne anş-şşşş dap ne noî şî ne amîçîî nostşîî çei maî îşşîşî de o asemenea soartş grozavş, nşmaî şşş şîşşşş mîzlokş este şî kare e foapte şşşş şî şîmşlş, şî açesta e ka şş nş îşgropşmş ne şşş mortş şînz nş vomş şşî de şîşşş kş e mortş; apoî şîndş-kş eşşerîşşşle medîkale aş şşvatş kş pentş açeastş şîşşşşşş este de neanşşratş treşşîşşş ka şş se arate semne de moapte ne korşnlş mortşlşî, de açeea este îşvedepatş kş treşşş şş şînemş korşnlş mortşlşî neîşgronatş şînz se vşşş arşta la dîşşşlş semne de îştrezipe; dap açeste semne îşşşşşşş de mşate-orî şî se aratş tokmaî dşne ontş zile dşne moapte, de açeea mortşlş treşşş şş şşmîîţ atîta timşş neîşgronatş kîte o datş, ka şş şîmş şîşşş kş nş l'am îşgronatş de vîş. — La oamenî voraşî karî aş mşate kamere, açeastş zşbavş nş façe şî-mîkş, şîndş-kş poate şş şşş ne mortşlş îştr'o

deosebitz kamerz, dar la oamenii s'raci, kz familie grea, karij shedz togj intp'o kamerz, acesa devine kite odatz foarte kz grez mi kiarz kz nenstingz, kzji km o sz pzmii cej vii 3, 4 mi kiarz 8 zile neinchetatz in faza znzi mortz mi sz nz se skirbeaskz mi prin zrmare sz nz se demoralizeze? — De acesa, zice elz, pronziiz ka in fie-kare komenz (oraniiz saz satz) sz se klzdeaskz o kasz hotzpitz pentz nstzparea avelora karij az mzpitz de krpindz, znde vorz pzminea 3 ninz la 8 zile, adekz ninz se vorz arza la dinuzi semne de nstzezipe. Skozzaz znzi asemenea amezzmindz este indoitz, adekz ne de o parte a invia ne leminagii kare nz sintz morzi (insz acesa este mai parz), auoi skozzaz az doilea mi celz mai impozantz este a da o asigrzpare la acei menzpi ai familiei morzi, prezkmz mi la toz neamezaz omeneskz, kz acesii oamenj n'az fostz ingronagj de vii, mi kz nz s'az deintentatz in intzperikzaz morminte,lorz,lorz, snpe a mzi inkz odatz in snaimz, desnerape mi s'azferinge gvozave. Ama dar znz asemenea amezzmintz ne kare-lz vomz *azizaz morzi,lorz*, va fi znz serviciiz de kapitale, va fi znz aktz de izbirca cea din zrmz ce nstemz s'o arz-tzaz la kontinuoanij nozprij karij morz inaintea okilorz nozprij.,

Ama zicea *Iseland*, mi acesce kvinte poate sz se desprezdeaskz mi sz se nesokoteaskz nzmaz acesia karij din kapricie, saz din nezgare de seamz, saz kiarz mi din nemtiingz, vorz kzteza sz sokoteaskz de nimikz znz perikzaz ama de mare, kare este in stape a snepia ne fie-kare omz, adekz d'a fi ingronatz de viiz; znz perikzaz kare ne ameringz a face krima cea mai mare adekz de a kondamna la o moarte gvozavz ne niute finge kare in viaza lorz ne-az fostz ama de skemne mi de prezvite. — Dar omzaz kz s'azletzaz krpatz mi fzr patimz va zedeka gravitatea kestisnei kare ne okzuz akzmz, mi se va inkpedinga kz acesz perikoz nz este znz bazmz saz v'p'o ximerz kare nz esistz, ci este o fantz nezgadzitz, kare va fi probatz inkz mi mai bine prin niute istorij de asemenea intimlzri, prezkmz se vomz nzne inaintea lektorzaz ai la vale.

Kindz asde cine-va deskonopiri suzmintz-

toare ce s'az fzrktz in privinga obiekzaz despre kare vorvimz, pzmie inkremenitz, intrebund-se kmz se poate ka o ast-felz de kestisne ama de impozantz, sz fz atitz de nesokotitz niznz kiarz in zioa de astziz?

Ka sz inceleaz cine-va mai bine acesa ce zicemz aici, vomz da kite-va esempe despre intimlzrie cele gvozave de ingronarea omenilorz vii, sokotij de morzi; d'aluzi karij az inviatz in minzaz kindz az vraz sz'i ingroane; aluzi karij s'az deintentatz in mormintz, az trizaz kite-va momente snpe a mzi inkz o datz in adevzrz, insz in s'azferinge gvozave, prezkmz s'adoveditz dzne mzluzi anj, kindz din intimlzre s'az deskisz acesce morminte.

Iatz znzle intimlzri asemenea mi nzmele astorilorz kare se povestente:

La o femece intzrz ne kare az vraz s'o ingroane a treia zi dzuz moartea ei, s'az fzrktz niute triztri adinzi in korz, kzji vzrbatzaz szz a celz azceazt operagizne ka sz se inkpedingezedakz sozia sa este moartz saz nz; fzkrz 25 de triztri fzr a se knoante v'znz semnz de viaz, insz la a 26-a triztrz, femecea a strigatz, a inviatz mi a mai trizaz inkz ne zrmz. (*Bruhier Dissertation sur l'incertitude des signes de mort, Paris 1749.*)

Kardinalaz *Sninosa*, dzuz ce s'a nekzizaz tare, a leminatz atitz de mraz in kitz az s'az sokotitz de mortz, mi dzne obicei, az hotzpitz a face disekizne (a triza mi a smlea kz mpoase) korzaz szz; s'a mi invenzaz disekarea, az deskisz pentzaz mi az skosz afarz nazminij, dar nzmai de kitz inima inchez a bate. Ce snektazaz gvozavz! Nenpozitaz kardinalz s'az deintentatz mi kz fzpie a azatz kvizaz din minile medikzaz kare-lz triza. Insz dzne kite-va minzste, kardinalaz intp'adevzrz a esnizat, pznitz de moarte. (*Ianin, Reflexiones sur le triste sort des personnes, qui sous une apparence de mort, on ete enterrées vivantes. Paris 1772.*)

Heim (in Biografica sa), acesz medikz sokotitz de infalibilz (fzrz greseaz) zice singzrz, kz s'a inmezatz o datz la znz koniz de 4 anj ne kare la sokotitz de mortz, mi ne zrmz a inviatz.

Orfila povestente kz in snitazaz nsmitz de

Martiques, s'a întimplat în anul 1819 къ знѣ лешинатѣ ш-а арсѣ о минѣ ши елѣ н'а симѣитѣ, ши токмаї не зрмѣ kindѣ s'a deumentatѣ а snes'o.

Medikālѣ ши anatomѣ Vesalius fьkindѣ in Spania o disekūzione la kopнѣлѣ zneї dame че мѣ-prise, ачееа sokotitѣ de moartѣ s'a deumentatѣ la a doѣa тѣзѣрѣ ши Vesalius a fost simitѣ а fьpi printp'askensѣ din Spania ka sѣ skane de персе-кѣūzionea тѣвѣналелорѣ.

(Frank, medicinische Polizei vi-Bnd d. 643).

Natъralistѣлѣ челѣ маї vestitѣ din timpъriле noastre, Aleksandrъ de *Шьbold* zиче кѣ кiarѣ пѣтереа електричѣтѣуї нѣ е in stape а скѣла totѣ de зна не знѣ asfiksiatѣ (лешинатѣ), prin зрмаре ничї електричѣтатеа нѣ е dovadѣ sigърѣ de moarte.

Schnakenburg повестемте кѣ знѣ професорѣ de anatomie ла о академие, а приїmitѣ din snи-талѣлѣ академиеї знѣ mortѣ snре а-лѣ тѣia ina-ntea skolarilorѣ snре а ѣвѣѣа ачентѣa anatomiа, прекѣm este обичеїѣ ла akademii. Професорѣлѣ, дѣне че а skosѣ okii mortѣлѣ, 'ї-а deskisѣ ши pentѣлѣ, ши врѣndѣ а-ї тѣia ши знѣ пичиорѣ, не kindѣ лѣ тѣia, а бѣratѣ de seamѣ кѣ din arteria (vina) пичорѣлѣ ese sinѣеле калѣѣ, сѣpindѣ, ка ла знѣ omѣ viѣ. —

Професорѣлѣ D'Outrepoint zиче (in жѣрна-лѣлѣ medikalѣ алѣ лѣ Schmid de ла 1844) кѣ а възѣтѣ о femee ѣнѣрчинатѣ, соѣia знѣi omѣ de pѣndѣ, каре кѣзѣсе ѣнѣр'знѣ лешинѣ asemenea кѣ moartea, in каре а рѣmasѣ 7 ore ши din каре а deumentat-о kite-ва slovozipi de sinѣе.

Dар а тѣeia zi de isnoavѣ а кѣзѣтѣ ѣнѣр'знѣ лешинѣ адѣнкѣ, nearѣtѣnd атѣнчї ничї знѣ semнѣ de viaѣѣ, кѣчї копнѣлѣ fьsese peче ка rѣaѣa, тоѣї мѣшкїї ера мої, ничї о зрмѣ de бѣtae de inimѣ saѣ а пѣлѣлѣлѣ нѣ s'a пѣtѣтѣ гѣsi, asemenea ши рѣзѣflapea а fostѣ ѣнѣtatѣ кѣ totѣлѣ; okii сѣї ера ка аї знѣi mortѣ пар-кѣ арѣ fi fostѣ фѣкѣуї de stikлѣ, образѣлѣ se skimbase iарѣнї ка ла mortѣ, apoi ши toate mizлоачеле че s'aѣ ѣнѣрѣvngatѣ snре а ѣвѣia ачeastѣ femee аѣ fostѣ in задарѣ. Лѣindѣ in бѣrape de seamѣ toate ачeste ѣнѣрѣ-цїзѣрѣї, професорѣлѣ d'Outrepoint ш-а ѣнкѣsitѣ кѣ femeea ачeasta а мѣpitѣ ши fiindѣ-кѣ аврѣтѣ сѣ skane копнѣлѣ din пѣнтѣчеле еї, а холѣpitѣ сѣ факѣ операцїѣнеа пѣmitѣ *Sekūia cezarea* (адекѣ сѣ таїѣ mѣpra мѣмеї ка сѣ skoaѣѣ копнѣлѣ). Кѣ

ачeastѣ idee s'a ши dѣsѣ а kasѣ ка сѣ'шї ia ѣн-стрѣmentеле. Kїtѣ de mare а fostѣ mѣparea sa kindѣ, ѣнѣpkindѣ-se, а азѣitѣ de ла бѣрѣvatѣлѣ а-чesteї femей кѣ ea s'a deumentatѣ skoaūndѣ о-oftape mare. Ши ѣнѣр'адевѣрѣ елѣ s'a ѣнкѣpѣdѣ-нѣtatѣ кѣ femeea н'а fostѣ moartѣ чї лешинатѣ, ши а ши маї тѣpitѣ дѣне че s'a deumentatѣ. Дар-ла орамѣлѣ Festenberg in *Silesia* еарѣшї о а-semenea ѣнѣмпларе s'a пѣтѣкѣтѣ аколо ѣнаїnte кѣ чїнчї анї, каре н'а авѣтѣ totѣ аша de бѣнѣ sfir-mitѣ, кѣчї аколо деснре пѣнѣpochїrea femей бордоase лешинате ши sokotitѣ de moartѣ (каре а fostѣ кiarѣ соѣia dѣktopѣлѣ Frebіg каре а fostѣ de fадѣ), операцїѣнеа (адекѣ секūia cezarea) ѣнѣчѣнѣсе сѣ se факѣ ѣнѣр'адевѣрѣ, apoi in mizлокѣлѣ опе-рацїѣнї, femeea а datѣ semne de viaѣѣ, ѣнсѣ а ши мѣpitѣ in зрма операцїѣнеї; аmѣndoї medїчїї че аѣ фѣкѣтѣ ачeastѣ операцїѣне аѣ fostѣ osѣndїūї ла ѣн-кїsoape.

Кѣпитанѣлѣ de cavalerie I. de D. мѣprise de tifѣsѣ че s'a арѣtatѣ ла dѣnsѣлѣ дѣне о операцїѣне хїрѣрѣikalѣ. Пѣūїнѣ ѣнаїntea mortѣї лѣї, medї-кѣлѣ ѣї deskisese о vѣнѣ ка сѣ-ї iea sinѣе, ѣнсѣ sinѣеле нѣ кѣрѣеа. Не kindѣ копнѣлѣ кѣпитанѣ-лѣ se аflа не патѣлѣ de парадѣ, пѣгѣitѣ а fi ѣнѣronatѣ neste о орѣ, слѣга кѣпитанѣлѣ каре-лѣ ѣвѣise мѣлѣѣ, veneа сѣ сѣрѣte adese-орї mѣna mortѣлѣї; зрmѣndѣ ачeasta totѣ мѣреѣ, а бѣratѣ de seamѣ кѣ in локѣлѣ зnde s'a тѣiatѣ vina, s'a арѣtatѣ о пѣкѣтѣрѣ de sinѣе, каре дѣне че а stopsѣ, s'a арѣtatѣ еар ата аколо din ноѣ. Слѣ-га кѣpѣdѣnчoасѣ, а ѣнѣчѣntѣ сѣ фѣче оаре кѣмѣ че-ва маї вѣне mѣna кѣпитанѣлѣї, ши sinѣеле а ѣнѣчѣntѣ а кѣрѣе ши маї мѣлѣѣ; възѣndѣ ачeasta а кематѣ не знѣ medїкѣ каре а ordonatѣ сѣ фѣче пѣѣnѣchetatѣ копнѣлѣ челѣ sokotitѣ de mortѣ, ши кѣ mare mѣpare аѣ възѣтѣ кѣ а ѣнѣчѣntѣ сѣ easѣ мѣлѣѣ sinѣе din vina зnde а fostѣ тѣiatѣ, apoi neste пѣūїnѣ timpѣ кѣпитанѣлѣ а deskisѣ о-кїї ши а възѣтѣ кѣ mare mѣpare о адѣnpare neo-вїчнѣitѣ in kasa sa, адекѣ asta а fostѣ kopteѣїлѣлѣ fьневѣрѣ каре а venitѣ а asista ла пѣрѣmonia ѣн-мортmѣntѣрїї sale! — Ачестѣ кѣпитанѣ тѣрѣemte ши акѣмѣ. (Cuchinea, in кѣvїntеле sale pentpѣ fi-lantronie, Praha 1825.)

(Ва зрма.)